

Гелемей М.О., провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС, кандидат юридичних наук

ЕКСТРЕМІЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Україна дедалі більше має справу з екстремізмом. Радикальні заяви лунають як з політичних трибун, так і від окремих об'єднань. Аналітики вбачають причину в соціально-економічній кризі в країні.

Є безліч визначень поняття «екстремізм», найчіткіше з яких – це схильність до вирішення складних проблем шляхом радикально простих крайнощів. Культурний екстремізм – це визнання всього іншого «чужим», «шкідливим» і його огульне викорінення. Економічний екстремізм – це «все відняти і поділити». Соціальний екстремізм – «урізати в правах», «загнати в гетто». Релігійний екстремізм – розділити мир світ «вірних» і «невірних» і відмовити останнім в праві на власну віру. Генетичний екстремізм – «біологічне регулювання» всіх небезпечних, небажаних і побічних. Політичний екстремізм – це політичне схвалення і обґрунтування будь-якого з зазначених екстремізмів, а також практична реалізація подібних ідей шляхом дискримінації, насильства і психологічного пресингу незгодних. Усе це вже колись було, десь існує і всім добре відомо з історії і політичної географії [1].

Зростання громадської активності, з одного боку, призвело до більшої переконаності громадян у тому, що готовність населення захищати свої права зросла (за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» так вважають 50,1% населення). З іншого – відсутність дієвої альтернативи, фрагментація суспільства та загальна пасивність більшості населення призводить до зростання: а) насилля; б) панічних (зрадофобських) настроїв.

Дезорієнтація та поляризація суспільства ускладнена й тим, що система державного менеджменту не зазнала таких змін, які були б відчутні для більшості населення. Так, за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи», 60% населення вважають, що країна рухається у неправильному напрямку. За даними соціологічної групи «Рейтинг» у листопаді 2015

року такої ж думки дотримувались 70% населення. Найвища підтримка державного шляху розвитку фіксувалась у квітні 2014 року, але й тоді вона була нижчою за рівень недовіри (34% проти 48%) [2]. Це, по-перше, вказує на високий рівень недовіри до органів влади, рейтинги яких сьогодні перебувають у мінусових позиціях. А відповідно – на низьку легітимність влади та її спроможність мобілізувати населення. По-друге, це говорить про іншу важливу проблему – традиційну недовіру до влади у суспільстві. В суспільстві домінує система психологічного захисту від відповідальності (яка в спрощеному вигляді полягає у стереотипі «в усьому винна держава»), яку складно побороти через відсутність реальних альтернатив та реформ.

Особливістю екстремізму є й те, що він певною мірою виступає і як «охоронний міф». Оскільки його основне завдання – вплив на свідомість громадян через інформаційні канали, а не безпосередньо застосування актів насилля. В умовах відсутності ідеологічного стрижня для суспільства (популяризації єдиних цінностей), він активно застосовується для формування іміджу суб'єктів та об'єктів екстремізму. Екстремізм надає можливості для маніпулювання громадською думкою. А тому, він може застосовуватись як технологія збереження та посилення власного електорального впливу. Фінансування та стимулювання його проявів, як правило, приховане, а відповідно – суб'єкти, які зацікавлені у його проявах, демотивовані щодо його деескалації. Крім того, до причин, які стимулюють екстремі в Україні сьогодні додаються: а) фінансова та економічна криза. По-перше, різке падіння рівня життя населення деформує кордони прийнятної соціальної поведінки. По-друге, високий рівень безробіття – офіційно майже 10%. Причому безробіття серед молоді – в два рази вище (21%). А саме ця демографічна група має найвищий потенціал бути залученою до екстремістських актів; б) відсутність реальної стратегії розвитку суспільства, що дезорієнтує його, формуючи всередині різні системи цінностей. Ці системи не лише конкурують, але й агресивно конфліктують між собою, призводячи до нових жертв та позиціонуючи стереотипне мислення; в) незавершеність військових дій та пасивність влади до вирішення основних завдань безпеки. Це примушує

пасіонаріїв стимулювати владу до тих чи інших рішень, змінюючи та ламаючи прийнятні для державних органів традиції прийняття рішень; г) зниження ролі правових норм у вирішенні новітніх конфліктів. Закон не розглядається як основний регулятор взаємовідносин у суспільстві, а відповідно – нелегітимність його порушення знижується.

Зважаючи на значну ескалацію проявів екстремізму в суспільстві, для нашої держави надзвичайно важливим є сприятливе зовнішнє середовище. А тим більше, виходячи з того, що Україна перебуває у стані гібридної війни з державою, яка намагається позиціонувати себе як один зі світових лідерів (а де-факто виступає лідером регіональним). Відсутність дієвої суб'єктності України в міжнародному вимірі, необхідність протистояти регіональному лідеру вимагає від держави приєднання до тих чи інших міжнародних коаліцій. Раніше країна будувала свою зовнішню політику на багатовекторності (між Заходом та Росією). Тим самим, з одного боку, стимулюючи різновекторні настрої у суспільстві. А з іншого – формуючи різну ідентичність, різні системи цінностей в одному суспільстві. І враховуючи, що ці системи мали територіально виражений характер, це сформувало регіональні конфлікти. Тому, якщо у тактичному вимірі різновекторність приносила дивіденди у вигляді мирної трансформації суспільства, то у стратегічному – вона стала однією з основних причин, що призвели до сьогоdnішнього конфлікту. Конфлікту, що значною мірою пов'язаний з цивілізаційним вибором суспільства.

Список використаних джерел

1. Потенціал екстремізму в Україні: менше знаєш – краще спиши?!: [Електронний режим] – Режим доступу: <http://www.unian.ua/common/463191-potentsialekstremizmu-v-ukrajini-menshe-znaesh-krasche-spish.html>.
2. Екстремізм в Україні. рік 2015 – рік 2016. Аналітична доповідь інституту: [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2016/02/Ekstremizm-2015.pdf>.